

Béatrice

Een prent door Odilon Redon

Het oeuvre van Odilon Redon (1840–1916) kan in twee perioden worden ondergebracht: de tijd tussen omstreeks 1865 en 1890/5 en de jaren tussen 1890/5 en 1916. Zijn vroege werk noemde hij zelf altijd *'mes noirs'*; het bestond voornamelijk uit houtskooltekeningen en litho's. Vanaf het begin van de jaren '90 liet Redon het licht triomferen over de duisternis en kwamen lyrische voorstellingen in plaats van monsterachtige wezens. De overgang van zwart-wit naar kleur die nu volgde werd aangekondigd in het met kleur bijwerken van eerdere houtskooltekeningen. Tot de volledige kleur werd hij geleid door de pastel, waarin de soepelheid van houtskool en de mogelijkheden van de kleur zijn gecombineerd. In 1895 was de situatie aldus:

*'Il est vrai que je délaisse de plus en plus le noir. Entre nous, il m'épuisa beaucoup; il prend je crois sa source aux endroits profonds de notre organisme, il est, en somme, la couleur la plus essentielle, n'est-ce pas; autrefois je fis des dessins (imparfaits il est vrai) mais dont la façon me laissa comme après des excès. Comme la couleur est autre; je fais du pastel, en ce moment, et aussi de la sanguine, cette matière douce, cela me repose et me rend joyeux'*¹.

Tot de ommekeer van zwart-wit naar kleur hebben verschillende gebeurtenissen bijgedragen. Een zeer vreugdevol gebeuren was voor Redon de geboorte van zijn zoon Ari in 1889. Zijn werk werd in 1894 voor het eerst in een grote zaal, Durand-Ruel, tentoongesteld en werd ook steeds beter verkocht. Hierbij kwam de verkoop per 1 januari 1898 van Peyrelebade, het ouderlijk buiten bij Bordeaux waar Odilon zijn jeugd had doorgebracht en waarop hij buitengewoon gesteld

was. Hij maakte er in de zomer zijn houtskooltekeningen, terwijl hij 's winters in Parijs aan de litho's en schilderijen werkte. In 1897 kwam hierin verandering: zijn familie kon het huis niet langer bekostigen en hoewel Redon verschillende pogingen deed om geld bijeen te brengen, kon hij de verkoop niet verhinderen. Afscheid van Peyrelebade betekende voor hem een breuk met het verleden, een afscheid van zijn *'noirs'*. Maar ook een zekere opluchting over het einde van de onzekerheid is te bespeuren in de brief die hij schreef aan zijn Hollandse vriend André Bonger: *'Je connaîtrai bientôt cependant une joie, celle d'être libre. J'en pressens les bienfaits mais il est singulier de ne connaître ce bonheur qu'en connaissant à la même minute, l'effroi de ne plus rien avoir'*². In dit jaar 1897 maakte Redon zijn eerste en enige kleurenlitho's: *'La Sulamite'* en *'Béatrice'*. De laatste ontstond in opdracht van Ambroise Vollard voor zijn *'Album des Peintres-Graveurs'*, waarvoor ook Cézanne, Bonnard, Vuillard, Denis, Sisley en Toulouse-Lautrec bijdragen in kleur leverden en Whistler, Carrière, Munch en anderen in zwart-wit.

Redon gebruikte voor de *Béatrice* het thema van het vrouwenhoofd in profiel dat, al dan niet omgeven door bloemen, veelvuldig in zijn oeuvre voorkomt. Een hele groep werken met deze poëtische voorstelling is juist tussen 1890 en 1900 aan te wijzen. In het algemeen ziet men in de literatuur³ hiervoor twee redenen: de invloed van de schilderijen van de Engelse Prerafaëlieten die Redon zag op de Wereldtentoonstelling in Parijs van 1889 en vooral van het *'Portret van een prinses uit het huis d'Este'* door Pisanello dat in

Afb. 1. O. Redon. Béatrice (Mellerio 168 avant la lettre). Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

1893 door het Louvre werd aangekocht. Beide kunstuitingen vertonen het stille vrouwenprofiel dat in zijn rust een afstand bewaart tussen beschouwer en visioen. Door de blik van de jonge Béatrice schuin neerwaarts te richten versterkte Redon nog eens de indruk dat zij in een wereld buiten de onze verkeert.

Dante was zeker niet een directe inspiratiebron voor deze prent, hoewel Redon die een grote literaire belangstelling en kennis bezat, zijn werken ongetwijfeld gelezen heeft. In 1875 schreef hij b.v.: *'J'ai ouvert le vieux Dante, il ne me quitte plus. Nous allons vers une amitié sérieuse'*⁴.

De drukker Clot verzorgde van de Béatrice een oplage van 100 exemplaren in drie kleuren. Grijs zijn delen van de achtergrond en de schaduwpartijen van hoofd, hals en schouder, terwijl geel het hoofd en lichaam kleurt. De laurier(?)-bladeren en de signatuur rechts bovenaan zijn in een helder blauw gedrukt. Het exemplaar dat het Rijksprentenkabinet in 1922 verwierf (voor f 50,—!) is een staat avant la lettre op chine appliqué (afb. 1). Links onderaan signeerde Redon met potlood nogmaals: *Odilon Redon*. De prent is afkomstig uit het bezit van Saar de Swart en Emilie van Kerckhoff en is zeer waarschijnlijk rechtstreeks van de kunstenaar verkregen, aangezien vooral Saar de Swart bevriend was met Redon. Zij behoorde met André Bongers, Jan Toorop en anderen tot de groep van Nederlandse bewonderaars van Redon die reeds in 1894 een tentoonstelling van zijn werk organiseerden in de Haagse Kunstkring.

Aan de Béatrice avant la lettre gingen echter nog proefdrukken vooraf. Mellerio⁵ noemt enkele *épreuves d'essai* van een kleiner formaat (250 — 190 mm) en krachtiger van kleur, die mij echter niet bekend zijn. Proefdrukken met de normale afmetingen (330 — 295 mm) en krachtig van kleur worden door Mellerio daarentegen niet genoemd, maar zijn wél bekend. Het lijkt mij niet onwaarschijnlijk dat Mellerio een vergissing heeft begaan met de afmetingen en dat het hier om dezelfde proefdrukken gaat. Eén van deze proefdrukken, uit het bezit van C. Roger-Marx, is afgebeeld in het tijdschrift *'L'Amour de l'Art'*

en in *'La Gravure originale en France de Manet à nos jours'* van Roger-Marx⁶. Een overeenkomstige prent bevindt zich in het bezit van de heer S. van Deventer te De Steeg (Gelderland). Bij deze litho's zijn meerderè stenen gebruikt, n.l. een grijs-blauwe en hel-blauwe voor de achtergrond en schaduwpartijen, een oranje voor accenten in de achtergrond. Twee geel ingeinkte stenen kleuren het gezicht en lichaam, de contouren zijn hier en daar aangegeven in donkeroranje (afb. 2).

Een dergelijke druk is ook de aanwinst die het Rijksprentenkabinet in 1971 kon verwerven uit de nalatenschap van de heer H. P. Rahusen (afb. 3). Enige opvallende verschillen met de zojuist genoemde prenten zijn: de omtrekken van gezicht, lichaam en bladerkrans om het hoofd zijn verdwenen evenals het helblauw dat in de hoeken links en rechts bovenaan en links onderaan en rechts midden was te zien. Het niet drukken van deze stenen miste ook het door Redon gewenste effect, want nu versterkte hij delen van de achtergrond met blauw en oranje krijt. Rechts bovenaan werden met potlood enkele oranje vlekken in zwarte bladeren getransformeerd.

Het geheel encadreerde hij op forse wijze met rood, blauw, violet en geel krijt. De signatuur in zwart krijt vinden we rechts onderaan: *Odilon Redon*. Zoals bij proefdrukken vaker voorkomt, is deze Béatrice gedrukt op chine volant, dat nu ter versteviging op karton is geplakt.

Men kan zich niet aan de indruk onttrekken dat Redon hiermee na de eerste proefdrukken een poging deed een beter effect te verkrijgen met heldere kleuren, maar zonder de omtreklijnen. Ook door het aangeven van de bladeren rechts bovenaan gaat deze druk meer in de richting van de definitieve staat voor het *'Album des Peintres-Graveurs'*, waarbij hij de stenen met de heldere kleuren geheel verwijderde. Het grijs en geel kreeg slechts een accent door de bladeren die hij verder uitwerkte en in helblauw liet drukken. De conclusie die volgt na het vergelijken van deze verschillende drukken is dat de aanwinst van het Rijksprentenkabinet gezien moet worden als een stadium tussen de eerste proefdrukken en de definitieve staat. Het is niet onwaarschijnlijk dat

Afb. 2. O. Redon. Béatrice (proefdruk van Mellerio 168). Naar reproductie in C. Roger-Marx: La gravure originale en France de Manet à nos jours.

dit het exemplaar is dat Madame Redon omstreeks 1910 aan de kunsthandelaar J. H. de Bois te Haarlem stuurde: *'Je vais vous mettre une Béatrice unique Redon l'ayant trouvée trop montée en couleur a refait les pierres.*

Noten

¹ Brief van Odilon Redon aan Emile Bernard, 14 april 1895 (geciteerd in 'Lettres à Emile Bernard', Brussel z.j., p. 150).

² Brief van Odilon Redon aan André Bongers, 24 april 1897. Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

³ O.a. S. Sandström: *Le monde imaginaire d'Odilon Redon*, Lund 1955, pp. 161/4.

⁴ O. Redon: *A Soi-même*, Parijs 1922, p. 47.

⁵ A. Mellerio: *Odilon Redon*, Parijs 1913.

⁶ *L'Amour de l'Art*, december 1938, tg. p. 386; C. Roger-Marx: *La gravure originale en France de Manet à nos jours*, Parijs 1939.

Afb. 3. O. Redon. Béatrice (proefdruk van Mellerio 168, bijgewerkt met krijt in kleur en potlood). Rijksprentenkabinet, Amsterdam.